

Jaki były początki budowy kościoła farnego w Darłowie

written by Archiwum Urzędu Miejskiego w Darłowie | 8 marca 2021

Pierwsze kościoły pomorskie wznoszono przy grodach książęcych, a następnie przy kasztelańskich, mając na uwadze względy osadnicze-stąd miejsca rozmieszczenia kościołów nawiązywały do istniejącej organizacji grodowej tworząc okręgi parafialne obejmujące po kilka lub kilkanaście wsi.

W kasztelanii darłowskiej, już w pierwszej ćwierci XIII wieku istniały, co najmniej trzy kościoły katolickie, w tym najpewniej jeden w Darłowie. W nieistniejącej już wiosce Będowo (Bantowo), położonej na południowy zachód od wsi Kopań, której pola sąsiadowały z miejscem wiecowania kasztelanii darłowskiej zwanym Darłowską Górką (Darlow Berg) już w pierwszej połowie XIII wieku istniał kościół pod wezwaniem Św. Wojciecha. Miał on wówczas już dwie filie. W dokumencie datowanym na rok 1223 (lub ok.1233) wschodnio pomorski książę Racibor z Białogardy nad Łebą, syn Mściwoja I nadał sławieńskim joannitom tę wieś wraz z kościołem i prawami morskimi. Wówczas Będowo poprzez Jezioro Kopań i rzeczkę Lutową miało połączenie z grodem Darłowo, Wieprzą i Bałtykiem. Zapewne najpóźniej po pierwszej lokacji miasta Darłowa, jaka miała miejsce w 1263 r. przez księcia Świętopełka II, Darłowo zdrewnianym kościołem zostało siedzibą parafii.

Pierwsza ze znanych informacji o darłowskim proboszczu pochodzi z roku 1300. Wtedy na dokumencie przekazania bukowskim cystersom pięciu łanów w Białogórzynie świadczył Paulus de Ruyenwolt (pleban darłowskiego kościoła). Również rok później w dokumencie księcia Sambora rugijskiego znowu świadczy ten sam dominus Paulus de Ruyenwolt (proboszcz z Darłowa), będący wtedy w orszaku księcia Sambora rugijskiego. Te dokumenty w sposób oczywisty potwierdzają istnienie najpewniej drewnianego kościoła i parafii w Darłowie. Kolejna wzmianka o darłowskim proboszczu, dotycząca kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny, położonego w nowo lokowanym mieście (1312) i jego proboszcza Lippena pochodzi z roku 1317. To on zapewne w imieniu rady miejskiej nadzorował budowę w Darłowie trójnawowego murowanego kościoła Mariackiego.

Miejsce pod budowę murowanego orientowanego kościoła w nowo lokowanym mieście w 1312 roku wyznaczyli zasadzcy jakimi było wówczas pięciu patrycjusza z Koszalina: Rudolf Colmaz, Hermann Smorre Jan Vredeland oraz jego syn i brat o tym samym imieniu Henryk. Ruyenwold (Darłowo). Miasto na nowo lokowano wówczas na prawie lubeckim. Świadcami sporządzenia aktu nowej lokacji miasta byli: Bertold, opat bukowskiego klasztoru cystersów, brat Herman, przeor, brat Henryk, szafarz, panowie Konrad de Versen, Wulfold de Below, Konrad de Gerlagisheym, Jan de Gerlagisheym, Swantus, Jan de Rystowe, Jan młodszy Spruc i wiele innych osób.

W Sławsku 23 marca 1320 roku komtur joannitów Konrad von Dorstadt sprzedał wieś Będowo (Bantow) Piotrowi Święcy za 50 grzywien słowiańskich denarów. Świadcami tego wydarzenia byli radni rady miejskiej Darłowa, wójt Święców Teodoryk Krowel, dwaj rycerze Mikołaj Grifstedt i Adam Bevern. Następnie tę wieś Święca odsprzedał miastu Darłowo i weszła ona w skład posiadłości ziemskich miasta i darłowskiej parafii.

Z kolei w Kamieniu 5 grudnia 1321 biskup Konrad IV (1318-1322) sprzedał Święcom: Piotrowi z Nowego, Jaškowi ze Sławna i synowi Wawrzyńca z Darłowa Jaškowi wsie Żukowo i Żerawe (Żurawy) za 1000 grzywien słowiańskich denarów wraz z patronatem nad kościołami w Darłowie i Cisowie. Jeszcze tego samego roku Święcowie odsprzedali miastu przylegające do niego wsie Żukowo i Żerawe wraz z prawem połowu ryb morskich za

pomocą dwóch szkut w okolicach ujścia kanału Lychow (obecnie Martwa Woda) do morza. Odstąpili również miastu w 1321 r. patronat nad kościołem Mariackim. Akt ten został potwierdzony 8 lutego 1522 przez biskupa kamieńskiego Erazma von Manteuffela.

Patronat dawał początkowo prawo obsadzenia swoim duchownym parafii, a później przedstawienia biskupowi duchownego na probostwo oraz zapewniał miejsce pochówku w kościele mającemu patronat.

Rada miejska Darłowa działająca już od 1320 roku składała się z 12. radnych, w tym: dwóch, a niekiedy trzech burmistrzów, dwóch podskarbich, 6-7 rajców i syndyka. Jeden z szafarzy (podskarbich) zajmował się finansami miasta, a drugi miejskimi posiadłościami. Syndyk reprezentował miasto przed sądami krajowymi i zagranicznymi, pełnił również rolę policji finansowej w kwestii podatków, a także zajmował się finansami pierwszej szkoły parafialnej, która już istniała w roku 1333. Pierwszymi znanymi z nazwiska burmistrzami Darłowa wymienionymi w roku 1324 byli Henryk i Gotszałek (Henricus i Gotscalcus). Pierwszym znanym rektorem łacińskiej szkoły w Darłowie był „Stephanus scolmester”. Pełnił on również funkcję pisarza w miejskiej kancelarii. Ze stojącej na wysokim poziomie szkoły z łacińskim językiem wykładowym w Darłowie korzystali patrycjusze, dworzanie, a niekiedy książęta rezydujący w darłowskim zamku.

Rada miejska po objęciu patronatu nad darłowskim kościołem najpewniej w porozumieniu z duchownymi i Świętami zleciła rzemieślnikom w przyległym kwartale do rynku wzorem Koszalina i bukowskich cystersów budowę murowanej trzynawowej bazylikowej fary. Zajęli się tym cieśle, ceglarze, strycharze, murarze, kowale, stolarze, ślusarze, bednarze, stelmachowie, powroźnicy i inni pod nadzorem najlepszych pomorskich mistrzów. Jednocześnie na mieszkańców nałożono obowiązek szarwarków, który obejmował dostarczanie piasku, gliny, kamienia, drewna, itp. Budowę fary wspomagały cechy i bractwa. Patrycjusze ofiarowywali pieniądze i materiały, by zyskać odpusty i znaleźć w kościele pochówek. W Darłowie i okolicy było pod dostatkiem dobrej gliny, granitowych głazów i drewna w pobliskich lasach. Trudniej zapewne było o złoża wapieni, z których wypalano wapno. W dużych ilościach wapień występowały w Łukęcinie koło Kamienia i na Kujawach. Piec do wypału wapna z kamieni wapiennych zbudowano w pobliżu kościoła, podobnie jak doły z wapnem, które znajdowały się na miejscu obecnej kaplicy, przylegającej od południa do prezbiterium.

Budowę kościoła Mariackiego wspomagali również mieszkańcy okolicznych wiosek należących do miasta takich jak Żukowo, Żyrawa, Będowo, Zielnowo Krupy i nieco później Cisowo. Kasę budowy kościoła mariackiego zasilały również subwencje rady miejskiej, ofiary i zapisy testamentowe, czynsze z posiadłości i gruntów kościelnych oraz pieniądze z różnych zbiórek.

Gotycką farę w Darłowie wznoszono w kilku etapach kolejno: prezbiterium, trzynawowy, czteroprzęsłowy korpus kościoła o układzie bazylikowym, dalej wieżę i aneksy, kaplicę św. Antoniego oraz zakrystię, która powstała w początkach XV wieku.

Zapewne budowę kościoła rozpoczęto około 1323 roku wmurowując kamień węgielny w dzień Zwiastowania Pańskiego. Do wykonania murów przyziemia wykorzystano granitowe polne głazy i kamienie. Dwuprzęsłowe zamknięte poligonalnie prezbiterium podobnie jak w świątyni Mariackiej w Szczecinie wznoszono zapewne nie dłużej niż 10 lat. Zapewne było

już ono gotowe, w roku 1333, gdy przy kościele Mariackim otwarto łącińską szkołę. Po wybudowaniu prezbiterium i jego poświęceniu, rozpoczęto odprawianie czynności liturgicznych.

Z dokumentu pochodzącego z roku 1330 dowiadujemy się, że kościół parafialny w Darłowie, którego proboszczem był wymieniony już w 1317 r. Lippen miał swój filialny kościół w Cisowie.

Po wykonaniu prezbiterium kontynuowano prace budowlane. Zapewne przebiegały one podobnie jak przy budowie kościoła Mariackiego w Gdańsku.

Wczesny etap prac polegał na ułożeniu fundamentów. Następnie wznoszono mury zewnętrzne wraz ze skarpami. Dalej stawiano ośmioboczne filary. Kolejną fazą budowy było wznoszenie łuków, łączących ściany nawy centralnej. Nie wiadomo czy już wówczas wykonano podziemia w obszarze kościelnych naw. Dalszym etapem było przesklepienie, pokrycie dachem, ułożenie posadzki i oszklenie okien. Prace przy budowie czteroprzęsłowego korpusu nawowego trwały przez około pół wieku.

Najpewniej budowę kościoła farnego wspomagali bracia Marcin i Jarosław Koskowie (Cuske, Kutzeke, Kuzeke), z których jeden był wójtem ziemi darłowskiej i kolejni burmistrzowie Darłowa. Znamy jedynie kilku z nich. W 1356 roku miastem zarządzało trzech burmistrzów: Johan Rode, Schröder i Nicolaus Ules. W 1363 wymieniony został burmistrz Thidemann Drenelow (Drewelow). Następnie w roku 1378 urząd burmistrzów piastowali: Hehno Cracow, Hennig Graptzow i Peter Bomgard, który sprawował tę funkcję również w roku 1387. Syndykiem (radcą prawnym) w radzie w roku 1378 był Nicolaus Boltenhagen, który następnie do roku 1410 był plebanem kościoła w Krupach. Dalej zapiski miejskie wymieniają w roku 1380 radnego Tideke Rode, a w roku 1387 burmistrza Jakuba Dzierżęcina (Dersenthin). W roku 1407 burmistrzami Darłowa byli Henning Sluter, który zmarł 24 stycznia 1430 i od 1406 r. Hinrik Krakow. Część z wymienionych burmistrzów, jak np. Cracow, Krakow, Drewelow, Graptzow, Dersenthin miało najpewniej pochodzenie słowiańskie.

Zapewne budowę darłowskiej fary wspomagali wójtowie ziemi darłowskiej Teodoryk Krowel i Jerozlaus oraz okoliczni rycerze: Marquard de Rugenwolt i jego syn Piotr, Stephanus de Barcewicz, Abracham de Palow, Wulfols i Hennighus Below, Jarosław i Jan Natzmerowie i inni.

Doceniając szybki rozwój portowego miasta kupców i żeglarzy jakim było Darłowo już w XIV wieku książę Bogusław V w roku 1352 zakupił od bogatej mieszczyzny darłowskiej – Elżbiety von Behr zapewne córki rycerza Jana von Behr i żony Jana Świący za 1500 grzywien w trzech ratach – wyspę wraz z młynem i zbudował na niej zamek obronny oraz rezydencję książęcą, do której w 1372 przeniósł swój cały dwór. Prace budowlane ukończono przed rokiem 1372 kiedy to odbył się w zamku zjazd książąt pomorskich w którym udział wzięli: Bogusław V, jego brat Warcisław V oraz bratankowie Warcisław VI i Bogusław VI. Ta bogata mieszczyzna najpewniej była znaczącą donatorką kościoła.

Z dnia 3 czerwca 1374, kiedy syn Bogusława V i Elżbiety córki króla Kazimierza Wielkiego książę Każko słupski potwierdzał miastu uzyskane dotąd prawa, przywileje i uprawnienia sądownicze, istnieje zapiska, że wójtem ziemi darłowskiej był Günter von Erik, a

proboszczem w kościele Mariackim Gosse.

Od roku 1394 nastąpiła dalsza rozbudowa kościoła Mariackiego z fundacji księcia Bogusława VIII, poprzez dobudowanie wieży i aneksów, a następnie wzniesienie kaplicy położonej po południowej stronie prezbiterium. Końcowym XV- wiecznym etapem budowy kościoła Mariackiego było wzniesienie zakrystii.

Leszek Walkiewicz